

MUHAMED A. MUJIĆ

(Sarajevo)

ISMU L-FĀ'IL U SAVREMENOM ARAPSKOM JEZIKU

Ismu l-fā'īl je jedna od ključnih formi u gramatici arapskog jezika. Njegova upotreba sve više dobija na značaju u poslijeratnom razvitku jezika. Ova forma sve više postaje instrument pomoću kojega se izražavaju brojni raniji nepoznati pojmovi. Kroz veoma raznovrsnu upotrebu ism-ul-fa'ila da se uočiti izražajna fleksibilnost arapskog jezika. O tom svjedoči i činjenica da oblik ismu-l-fā'ila srećemo u upotrebi u funkciji imenica, pridjeva, glagola, adverb-a, prepozicija i rednih brojeva, zavisno od situacije u kojoj se upotrijebi. Naš particip aktivni, koji se kao termin upotrebljava za ismu l-fā'īl nije mu adekvatan jer je njegova upotreba veoma skućena u odnosu na upotrebu ismu l-fā'ila.

OSNOVNO ZNAČENJE ISMU-L-FĀ'ILA

Kao i u klasičnom jeziku, i danas ismu-l-fā'īl ima prvenstvenu zadaću da označi lice koje vrši određenu radnju. To je ono značenje na koje se prvobitno, dobrim dijelom, svodila funkcija ovog oblika. To se u srpskohrvatskom jeziku redovito izražava odnosnom rečenicom. Određeni oblik (al-mu'arraf) ismul-fā'īl-a zavisi od antecedenta tj. od prethodne riječi na koju se on odnosi, pa podliježe važećim pravilima o slaganju subjekta i predikata (u broju, rodu i padežu).

Da navedemo nekoliko primjera za takvu upotrebu.

Snage koje uzmiču počinju da se rasturaju.

القوات المتقهرة يأخذ في فرارها .

Broj radnika koji su u podmaklim godinama, zaposlenih u ovoj fabrici, iznosi 300.

عدد العمال المسنين العاطلين في هذا المصنع يبلغ
ثلاثة مائة و عاصمة .

Žene koje nose šešire drže do svoje elegancije.

النساء اللابسات قبعات يعنين بأناقتهن .

Vrši se adaptacija zgrada koje pripadaju vladi.

يجرى التعمير في المباني التابعة للحكومة.

A) IMENIČKA UPOTREBA

a) Nazivi za zanimanja. Nemali se broj naziva za zanimanja, s obzirom na osnovnu funkciju **ismu-l-fā'il-a**, tvori upravo pomoću toga oblika, i to primjenom najvećeg broja glagolskih vrsta. Ovaj oblik, uporedo sa oblikom **fa'āl**, koji predstavlja prvobitno intenzivni pridjev čini najraširenije forme za tvorbu naziva za pojedina zanimanja u raznim domenima ljudske aktivnosti. Pri tome valja napomenuti da je upotreba forme **fa'āl** znatno ograničenija s obzirom na to da se ona isključivo izvodi iz trilitera. Prilikom tumačenja značenja svih oblika ove vrste treba imati na umu da oni istovremeno mogu da se shvate, u svakom konkretnom slučaju, i kao participi aktivni tj. lica koja vrše određenu radnju.

Primjeri:

Iz trilitera:

a) I vrsta

prodavač	بائع	istraživač	باحث	sluga	خادم
vladar	حاكم	vozač	سائق	voda	قائد
đak, student	طالب	oficir	ضابط	učenjak	عالم
pripovjedač	قاص	radnik	عامل	svećenik	كاهن
pisar, pisac	كاتب	sudac	قاض	namjesnik	وال
zakonodavac	شارع	izdavač	ناشر		

b) Izvedene vrste

II vrsta

urednik	محرر	trener	مدرب	historičar	مؤرخ
komentator	مفسر	inspektor	مفتش	učitelj	معلم
moler	طوبى	sufler	ملحن	kompozitor	ملحن
pjevač	مغني	finansijer	ممول	med. tehničar	معرض
glumac	ممثل	astrolog	منجم		

III vrsta

predavač	محاضر	dopisnik	مراسل	branilac	مدافع
poljoprivrednik	مزارع	recenzent	مراجع	guverner	محافظة
učesnik	مشارك	pomoćnik	مساعد	poduzetnik	مقاول
borac	مقاتل	manifestant	مظاهر	telal	مناقش
borac	مناد	diskutant	مكافح		

IV vrsta

planer	مخطط	režiser	مخرج	doušnik	مخبر
muftija	مفت	reformator	مصلح	vodič, pilot	مرشد
ostavitelj	مورث	organizator	منظم	proizvođač	منتج

V vrsta

mistik	متصوف	asketa	متزهده	učenik	متعلم
laskavac	متملق	kapitalist	متمول	progozozer	متكهن
izazivač	متحد				

VI vrsta

penzioner	متقاعد	zavjerenik	متآمر		
-----------	--------	------------	-------	--	--

VIII vrsta

samoubica	منتحر	sudionik	مشارك	ispitivač	مفتري
plagijator	مستلم	primalac	ممتحن	klevetnik	منتحل

IX vrsta

kapitulant	مستسلم	kolonizator	مستعمر		
------------	--------	-------------	--------	--	--

X vrsta

turkolog	مستعرب	funkcioner u ostavci	مستترك	arabist	مستقيل
----------	--------	-------------------------	--------	---------	--------

Često vas neki saputnik na izlaznim vratima u tramvaju, odnosno u autobusu pita da li silazite na slijedećoj stanici, na što mu možete odgovoriti: **Silazim.**

c) Kategorija lica koja izražavaju neke recipročne odnose, čiji je oblik **ismu-l-fā'il** izveden iz III i VI glagolske vrste:

pratilac	مرافق	dioničar	مساهم	konkurent	مناسف
saradnik	متظاهر	pregovarač	متعاون	demonstrant	متفاوض
zavjerenik	متآمر				

d) Označavanje životne dobi čovjeka

Pomoću izvjesnih oblika **ismu-l-fā'il-ā** Arapi izražavaju životnu dob čovjeka, odnosno psihofiziološka stanja, što se u srpskohrvatskom jeziku obično iskazuje imenicom ili pridjevom ili se takvo stanje izražava opisno.

Primjeri:

Stric mi je **zašao u godine.**

عمى متقدّم في السن

Otac mu je **star, u godinama.**

أبوه مسن

Njegova sestra je **usidjelica, neudavača.**

أختها عانس

On je **mlad inženjer.**

هو مهندس شاب

Ona je **noseća, trudnica.**

هي حامل

Žena mu je **u klimakteriju.**

زوجه يائس

Njegova žena je **nerotkinja.**

زوجته عاقر

Ovaj mladić je **u pubertetu.**

هذا الشاب مراهق

Ova žena **ima menzis.**

هذه المرأة حائض

B) ZAMJENIČKA UPOTREBA

Klasični arapski jezik je poznavao upotrebu **ismu-l-fā'il-ā** u svojstvu subjekta, izvedenog od manjeg broja glagola kojemu je predikat od istog glagola. Ta se praksa, iako rjeđe, može sresti i u savremenom arapskom jeziku.

Isman-l-fā'il u ovakvoj upotrebi odgovara u srpskohrvatskom jeziku neodređenoj zamjenici **neko**.

primjeri:

Neko je pitao za tebe.

سأل سائل عنك

Neko je rekao da je . . .

قال قائل ان هذا . . .

To je počinio **neko**.

هذا ما فعله فاعل

C) GLAGOLSKA UPOTREBA

Ismu-l-fā 'il rado je upotrebljavan u izražavanju radnje u sadašnjosti. To se najčešće događa u svakodnevnom razgovoru, a posebno u dijalogu u kojem se postavljaju pitanja iza kojih slijedi odgovor koji se odnosi na radnju koja treba da bude izvršena, odnosno koja se neće izvršiti. Obično je takav odgovor u eliptičnoj rečenici tj. u ovom slučaju sadrži samo **ism-l-fā'il** koji je u odgovarajućem broju, rodu i padežu. U ovakvim slučajevima rjeđe se pred dotični **ismu-l-fā 'il** stavlja odgovarajuća lična zamjenica.

Evo nekih primjera:

Kada neko lice svome sagovorniku kaže da ima neki konkretan prijedlog za rješenje izvjesnog problema, drugo lice ga prihvata riječima: **Slažem se موافق** (saglasan). **نازل**

Ako neka djevojka pita svoju kolegicu da li putuje s ostalim kolegicama ili ne, može da odgovori pozitivno. **مسافرة Putujem.**

U arapskoj sredini može vas za vrijeme ramazanskog posta neko iz radoznalosti upitati da li postite, na što možete da odgovorite: **صائم postim** ili suprotno **فاطر (ne postim).**

b) U imenskoj rečenici upotrebljava se **ismu-l-fā 'il** za izražavanje našeg prezenta kao što se vidi iz ovih primjera:

Sat **stoji** već dva dana. الساعة واقفة منذ يومين

Konjanik **jaše** konja. الفارس ممتط صهو الخيل

Moj brat **ratuje** na frontu. اخي محارب في ميدان القتال

Lift **ne radi** od jutros. المصعد متعطل منذ صباح اليوم

On **pomaže** svakom nemoćnom. هو معين كل عاجز

Ja **podržavam** tu ideju. انا مؤيد هذه الفكرة

On **zna** nekoliko jezika. هو ملم بعدد اللغات

Ja odmah **idem** tamo. انا زاهب الى هناك على الفور

On **želi** da se **oženi** s jednom svojom kolegicom.

هو راغب في التزوج من احدى زميلاته

Grčki sufiksi **-fil** i **-fob**, koji su u upotrebi u nekim riječima u jednom broju evrpskih jezika, među koje spada i srpskohrvatski, u arapskom jeziku prevodi se oblikom **ismu-l-fā 'il-a muhibb** i **mubğid** kao imenici na koju se ti

oblici odnose. Valja napomenuti da oblik **muhibb** inače dolazi u značenju **ljubitelj**, a oblik **mubgid** dolazi u značenju **mrzitelj**.

Zato prilikom prevođenja na srpskohrvatski jezik tih dviju riječi, koje su redovnougenetivnoj konstrukciji s odgovarajućom imenicom, treba voditi računa o tome. Navešćemo nekoliko slučajeva u kojima ova dva navedena oblika **ismu-l-fa' il-a** dolaze u srpskohrvatskom jeziku u značenju sufiksa **-fil** i **-fob**.

On je anglo**fil**.

هو محب الانجليز

Taj Francuz je slaveno**fil**.

ذلك الفرنسي محب السلاف

Moj brat je biblio**fil**.

اخى محب الكتب

Taj Alžirac je franko**fob**.

ذلك الجزائري مبغض الفرنسيين

On je germano**fob**.

هو مبغض الالمان

D) PRIDJEVSKA UPOTREBA

a) U čitavom nizu slučajeva **ismu-l-fa' il** ima čisto pridjevsku upotrebu (kao atribut ili predikat u rečenici) u raznim značenjima, od kojih jedan pretežan dio označava moralne kvalitete i duševna stanja lica.

Primjeri:

Ona je lažljiva žena.

هى امرأة كاذبة

On je podao.

هو ماكر

On je pravičan.

هو منصف

On je pravedan sudac.

هو قاض عادل

On je spokojan.

هو مطمئن

Ja sam bojažljiv.

انا خائف

Ta djevojka je ohola.

تلك الفتاة متكبرة

On je odsutan duhom.

هو شارر الذهن

b) Neki pridjevi služe za oznaku nekih nijansi boja. To se postiže na taj način što se upotrijebi oblik **ismu-l-fa' il-a** od **māil** odnosno **dārib** (s prijedlogom) + **masdar** od glagola koji označava dotičnu boju.

Primjeri:

Kosa joj je plavkasta.

شعرها مائل الى السمرة

Crvenkasta boja.

لون ضارب الى الحمرة

Mokraća je **žučkasta**.

Tekućina je **bjelkasta**.

البول مائل الى الصفرة
السائل ضارب الى البياض

c) Oblici ismu-l-fā 'ila: **qābil** sa prijedlogom **li + masdar**, odnosno **sālih** sa prijedlogom **li + masdar**, koriste se za izražavanje izvjesnog broja pridjeva koji po sebi označavaju mogućnost da se određena radnja može dogoditi ili ne.

Primjeri:

Riba je **pokvarljiva**.

Voće je **pokvarljivo**.

Poteškoće su **nepremostive**.

Ugovor je **obnovljiv**.

Brak je **raskidiv**.

Staklo je **lomljivo**.

Benzin je **zapaljiv**.

Ova ideja je **izvodljiva**.

Rijeka je **plovna**.

Svi putevi u planinskim krajevima su **prohodni** nakon otapanja snijega.

Ova mašina je upotrebljiva.

السماك قابل للفساد
الفاكهة قابلة للتلف
المصاعب غير قابلة لاجتيازها
العقد قابل للتجديد
الزواج قابل للفسخ
الزجاج قابل للانكسار
البنزين قابل للاحتراق
هذه الفكرة قابلة للتنفيذ
النهر صالح للملاحة
كل الطرق الجبلية صالحة
للمرور بعد ذوبان الثلوج
هذه الماكينة صالحة للاستخدام

d) Oblici ismu-l-fā 'il-a: **al-muwālī**, **al-mu'ādī** i **al-munāhiḍ**, **al-mu-dādd**, **al-munāwī** označavaju međusobnu suprotnost i u srpskohrvatskom jeziku prevede se pomoću pridjeva, odnosno odgovarajućih prefiksa (pro-, anti-, kontra-, protiv-, protu-) uz određene pridjeve.

Za ilustraciju navodimo neke primjere.

Prozapadni elementi proturaju glasine.

العناصر الموالية للغرب يروجون اشاعات

Oficiri **privrženi** vladi odigrali su značajnu ulogu u ugušivanju pobune u zemlji.

ولقد لعب المواليون للحكومة دورا هاما في قمع الثورة في الدولة .

Anti imperijalistički pokret u svijetu jača iz dana u dan. **الحركة المعادية** للإمبرالية في العالم تزداد بأسا وقوة من يوم الى آخر .
Izbila je **kontrarevolucija** u toj zemlji.

قامت الثورة المعادية في ذلك البلد

Poduzeli smo **protuakciju**.

اتخذنا حطة مضادة

Neprijatelj je poduzeo **kontraofanzivu**.

شن العدو هجمة مضادة

Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije.

المجلس المناهض للفاشية التابع لحركة التحرير القومي اليوغوسلافية .
Proturežimske snage.

Pomoću **ismu-l-fa 'lā-a** od VI glagolske vrste od određenih glagola koji označavaju u prvom redu neku vrstu količinskog intenziteta, kao što su glagoli **تزايد** **bivati manje, opadati,** **تناقص** **povećavati se** i slično izražavaju se radnje koje znače određeno brojno stanje odnosno stepen intenziteta. To se u srpskohrvatskom jeziku postiže upotrebom radnog pridjeva sadašnjeg. S obzirom na organičenost karaktera takvih radnji, ova upotreba je razumljivo rjeđa. Ali, dinamičnost života sve više nameće potrebu ovakve upotrebe, koja nije bila poznata starim Arapima. Pokušaćemo kroz nekoliko takvih primjera ilustrirati ovaj vid upotrebe **ismu-l-fā 'il-a**.

Sve veći broj automobila u gradovima koči saobraćaj u njima.

العدد المتزايد من السيارات في المدن تعوق حركة المرور فيها .

Sve manji broj nepismenih u civilizovanim zemljama dovodi do većeg povećanja kulturnog nivoa u njima.

العدد المتناقص من الاميين في الدول المتمدنة يؤدي الى مزيد من رفع المستوى الثقافي فيها .

E) ADVERBIJALNA UPOTREBA

a) **Za mjesto:** To se postiže na taj način što se izvjestan broj oblika **ismu-l-fā 'il-a** stavi u akuzativ (**al-našb**), u funkciji **mudā'f-a** izvjesnoj imenici, kao što je slučaj u slijedećim primjerima.

Njegova kuća je **naprama** kinu.

On je momentalno **izvan** zemlje.

Unutar dvorca Al-Hambra do izražaja dolazi sjaj i raskoš omajadske arapske arhitekture.

داخل قصر الحمراء يتجلى البهاء و رونق الفن المعماري الاموى العربى فيه .

b) **Za način:** Slučajevi **ismu-l-fā 'il-a** u funkciji **al-hāla** u arapskom jeziku odgovaraju također adverbijalnoj oznaci za način u srpskohrvatskom: koja se izražava našim participom prezenta za oznaku dviju istodobnih radnji.

Otišao je kući **pjevajući**.

Vratio se ovamo **žureći**.

Zatekao sam ga u sobi **plaćući**.

c) Postoji izvjestan broj slučajeva kada je **ismu-l-fā 'il** u nominativu u funkciji adverbijalne oznake za način. Ova upotreba je specifična za one situacije u kojima se vodi dijalog u svakodnevnom govoru. Tu se, u pravilu radi o pridjevskom obliku, u muškom rodu singulara, bez određenog člana **al**, koji nema oznake akuzativa, nego se obično izgovara sa **sukūn**-om koji najčešće pokazuje nominativ.

Evo kako izgleda ta upotreba:

Ako bi me neko upitao kako je bilo na izletu, ja bih mu odgovorio: **rāi' = krasno, sjajno!**

Kad bi mi neko pričao neke čudnovate stvari, u što ja ne bih mogao povjerovati, ja bih ga dočekao riječima: **mustahīl = nemoguće, apsurdno!**

F) U UPOTREBI KAO REDNI BROJ

Redni brojevi u arapskom od II-X imaju, de facto, oblik **ismu-l-fā 'il**-a izveden iz odgovarajućeg korijena trilitere.

G) U UPOTREBI KAO PREPOZIJA

Iako veoma mali broj slučajeva, ali ih ipak ima, da **ismu-l-fā 'il**, u određenom kontekstu u srpskohrvatskom jeziku označava prijedlog. Karakterističan slučaj ovakve upotrebe predstavlja oblik **muqtarin** u takvom kontekstu da dolazi kao pridjev uz određeni broj imenicâ koje se ovim pridjevom povezuju, pa tako s obzirom na svoje značenje u arapskom: **spojen, povezan, sjedinjen**, u srpskohrvatskom prevodu dolazi u značenju prijedloga **sa, uz**.

Ovdje, također, treba ukazati i na prepozicionu upotrebu **ismu-l-fā 'il**-a **labis** u izvjesnim slučajevima, kada dolazi u značenju srpskohrvatskog prijedloga **sa**.

Za ilustraciju navodimo kao primjer:

Upućujem Ti najsrdahnije čestitke **uz** najbolje želje.

ابعث اليك اخلص تهانى المقترنة باطيب التمنيات.

Čovjek **sa** šesirod.

U ovom radu pokušali smo ukazati na neke tendencije razvoja upotrebe **ismu-l-fā'il**-a u savremenom arapskom jeziku. s obzirom na ranije stanje u vezi s tim. Ostim toga, ukazano je i na značajne razlike u upotrebi našeg participia aktivnog koji se kod nas poistovjećava sa **ismu-l-fā'il**-om, a koji, de facto, samo djelomično odgovara njemu u upotrebi.

ISMU-L-FA'IL U SAVREMENOM ARAPSKOM JEZIKU

R e z i m e

Autor obrađuje upotrebu **ismul-fā'ila** u savremenom arapskom jeziku. On na primjerima pokazuje kako ovaj oblik u svojoj upotrebi, de facto, dolazi prema srpskohrvatskom jeziku u značenju imenica, zamjenica, pridjeva, glagola, adverb, prepozicija i redih brojeva, zavisno od situacije u kojoj se upotrijebi. Otud naš particip aktivni koji se kao termin upotrebljava za **ismul-fā'il** nije mu adekvatan jer je njegova upotreba veoma skućena u odnosu na upotrebu **ismul-fā'ila**.

THE ISMU-L-FA'IL IN THE CONTEMPORARY ARABIC LANGUAGE

S u m m a r y

The author describes the usage of the **ismu-l-fā'il** in the contemporary Arabic language. Using examples, he shows how this form, in its de facto usage, comes across in the Serbo-Croatian language as noun, adjective, verb, adverb, preposition and ordinal numeral, depending on the context in which it is employed. Hence the active participle in Serbo-Croatian which is commonly used as a term for the **ismu-l-fā'il**, although it does not fully correspond to it, for the usage of the active participle in the Serbo-Croatian language is very limited compared to the usage of the **ismu-l fā'il**.

The nominal usage is the most frequent usage of the **ismu-l fā'il**. By means of this form there can be formed various nouns which are derived from almost all classes of verbs still usable in Arabic.

Also interesting is the usage of the **ismu-l-fā'il** in its verbal and adjectival meanings.